

PIOTR SŁAWIŃSKI

ORCID: 0000-0001-8729-0845

Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu

Ojciec Aleksander Klockowski OFM (zm. 1813) – autor pieśni z okresu Insurekcji 1794 r. wykorzystanej w melodramacie Władysława Ludwika Anczyca (1823–1883) *Kościuszek pod Raclawicami*

Słowa kluczowe: Anczyk Władysław Ludwik, Klockowski Aleksander, Kaliciński Jan Nepomucen, Lichocki Filip, Insurekcja 1794 r., melodramat, pieśń ludowa, Sulisławice

Keywords: Władysław Ludwik Anczyk, Aleksander Klockowski, Jan Nepomucen Kaliciński, Filip Lichocki, 1794 Insurrection, melodrama, folk song, Sulisławice

Streszczenie: Popularny fragment *Pieśni Kosynierów* w melodramacie *Kościuszek pod Raclawicami* Władysław Ludwik Anczyk zaczerpnął z *Pamiętnika Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa...* (1862). Pierwotnie pieśń była drukowana na łamach prasy ukazującej się w okresie Insurekcji 1794 r. Od 1880 r. sztuka teatralna *Kościuszek pod Raclawicami* cieszyła się dużą popularnością i była często wystawiana jeszcze w okresie międzywojennym. Słowa omawianej pieśni w znanych wersjach ulegały modyfikacjom i zmieniały się jej tytuły – pierwotny zapis *Śpiewka Włościan Krakowiaków* (1794). W literaturze funkcjonowała jako utwór anonimowego autora. Dzięki zapiskom kronikarskim ks. Jana Nepomucena Kalicińskiego w księgach metrykalnych parafii Sulisławice (powiat Sandomierz) po 206 latach od pierwszej publikacji udało się ustalić jej autora. Był nim ks. Aleksander Klockowski OFM.

Abstract: It was from *The Diary of Filip Lichocki, Mayor of the City of Kraków* (1862) that Władysław Ludwik Anczyk sourced the popular fragment of “The Song of Scythe-Bearers” for his melodrama *Kościuszek at Raclawice*. Originally, the song was published in the 1794 Insurrection press. From 1880 onwards, the theatrical play *Kościuszek at Raclawice* enjoyed considerable popularity and was frequently performed until the interwar period. The lyrics of the popular version were subject to modifications. The title was also changed from the original “The Ditty of Kraków Peasants” (1794). In the

literature it was labelled anonymous. Thanks to chronicle entries by Rev. Jan Nepomucen Kaliciński in the birth and death registers of the Sulisławice parish in the Sandomierz powiat, 206 years after the original publication, it became possible to determine the author's name: it was Rev. Aleksander Klockowski, OFM.

Celem artykułu jest ustalenie i potwierdzenie nieznanego uprzednio autorstwa popularnej pieśni z epoki powstania kościuszkowskiego. Przedmiotem artykułu jest analiza pod względem zawartości językowej, treściowej i muzycznej różnych wersji pieśni ludowej wykorzystanej w melodramacie Władysława Ludwika Anczyca *Kościuszko pod Raławicami*. Opracowując go, wykorzystano metodę historyczno-krytyczną źródeł, a w tym konkretnym przypadku analizę źródeł rękopiśmiennych dotyczących zapisów kronikarskich z ksiąg metrykalnych i różnych wersji tekstów pieśni z archiwów i bibliotek oraz tekstów drukowanych tego utworu. Ukazano także recepcję tej znanej pieśni, zwłaszcza w Galicji po powstaniu styczniowym, a następnie na pozostałych ziemiach polskich. Opracowanie to jest przyczynkiem do dziejów krzewienia patriotyzmu wśród polskich chłopów przez niepodległościową inteligencję.

* * *

W drugiej połowie XIX w. ziemie polskie znajdowały się w granicach trzech państw zaborczych. Po klęskach militarnych w wojnie z Prusami w Cesarstwie Austriackim nastąpiły zmiany polityczne. W 1867 r. w miejsce cesarstwa absolutystycznego powołano dualistyczną monarchię parlamentarną. Cesarstwo Austro-Węgierskie pod berłem Habsburgów składało się z dwóch części: austriackiej (tzw. Przedlitawia) i węgierskiej (tzw. Zalitawia) – Kraje Korony Świętego Stefana. Królestwo Galicji i Lodomerii utworzone z ziem polskich zagarniętych podczas rozbiorów należało do części austriackiej. Prowincja otrzymała autonomię. Namiestnicy byli wybierani spośród miejscowych Polaków, a sejm podejmował decyzje dotyczące gospodarki krajowej, komunikacji, szkolnictwa i zdrowia. Językiem urzędowym stał się język polski. Galicja z uzyskaną autonomią stała się ośrodkiem polskiego ruchu niepodległościowego. Mogły tu działać swobodnie polskie partie polityczne i organizacje paramilitarne. Pozostali zaborcy prowadzili politykę wynaradawiania Polaków.

W takiej atmosferze tworzył Władysław Ludwik Anczyc. Urodził się 12 XII 1823 r. w Wilnie. Był synem Zygmunta i Barbary z Hrehorowiczów. Jego rodzice byli aktorami. Ród Anczyców wywodził się z Saksonii. Protoplastą tej linii rodu był von Anschütz – oficer wojsk saskich, który osiedlił się w Rzeczypospolitej i uznano jego szlacheckie pochodzenie (indygenat). Anczycowie byli

wyznania ewangelicko-augsburskiego. Rodzice po urodzeniu się Władysława Ludwika przenieśli się do Warszawy, a następnie do Krakowa. Tam ukończył on cztery klasy Liceum św. Anny (1836–1839) i podjął praktykę farmaceutyczną. Zdał maturę i studiował farmację na Uniwersytecie Jagiellońskim, którą ukończył w 1847 r. Brał udział w powstaniu 1846 r. w Krakowie i przebywał 14 miesięcy w więzieniu. Od końca 1848 r. był adiunktem przy katedrze chemii i farmacji. W 1851 r. ożenił się z Teklą Bryniarską i celem poprawy sytuacji materialnej w 1858 r. wyjechał do Warszawy. Współpracował przy wydawaniu pierwszych roczników „Tygodnika Ilustrowanego” i *Encyklopedii* Samuela Orgelbranda. Publikował w „Wędrowcu”, „Bluszczu”, redagował „Kmiotka” (1861–1866) i „Przyjaciela Dzieci” (1865–1867). W 1867 r. powrócił do Krakowa i nadal publikował w warszawskich czasopismach. Był sekretarzem Banku Parcelacyjnego, później księgarzem i drukarzem. Przez cały okres swego życia publikował utwory literackie¹. Po wybuchu powstania styczniowego, w którym nie uczestniczył, opublikował *Pieśni zbudzonych* – w tym *Pieśń strzelców* (1863). Współpracował też z podziemną prasą epoki powstania styczniowego, redagując m.in. przeznaczone dla ludu wiejskiego pisemka „Kosynier” (1862) i „Przyjdź Królestwo Twoje” (1863–1864) oraz prawdopodobnie pisemko „Partyzant” (1862). W owych periodykach z lat 1862–1864 r., współredagowanych przez komediopisarza, powieściopisarza i publicystę Michała Bałuckiego (1837–1901)², znalazły się wiersze wzywające chłopów do walki z zaborcami w stylu bardzo przypominającym *Śpiewkę włościan krakowskich*³.

Anczyc pisał sztuki teatralne, m.in.: *Chłopi arystokraci* (1849), *Swaty królewskie* (1851), *Lobzowanie* (1854), *Andrzej Batory* (1856), *Emigracja chłopska* (1876), *Kościuszko pod Raclawicami* (1880), *Jan III Sobieski* (1883). W swoich utworach poruszał kwestie chłopskie i wykorzystywał motywy ludowe. Jego twórczość zaszczerpiała w widzach miłość do ojczyzny, karciała wady i piętnowała występki. Cieszyła się dużą popularnością. Sztuka *Kościuszko pod Raclawicami* była często wystawiana nawet jeszcze w okresie międzywojennym⁴. W 1875 r. był właścicielem znanej krakowskiej drukarni, którą po jego śmierci prowadzili jego potomkowie. W.L. Anczyc zmarł w Krakowie 28 VII 1883 r.

¹ [J.S. Bystron] *Wstęp*, w: Wł.L. Anczyc, *Poezje patriotyczne i Kościuszko pod Raclawicami*, oprac. J.S. Bystron, nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej, Kraków 1924, s. I–IX.

² Zob. szerzej: Z. Nowakowski, *Bałucki Michał*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1935, s. 252–254.

³ Por. *Prasa tajna z lat 1861–1864*, red. S. Kieniewicz, I. Miller, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 370 nn., 420 nn; cz. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 145 nn.

⁴ J. Magiera, *Wł.L. Anczyc jako dramaturg ludowy*, w: *Sprawozdanie dyrektora C.K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1903*, Kraków 1903, s. 1–27.

Na prośbę dyrektora teatru lwowskiego Adama Miłaszewskiego⁵ około 1870 r. Anczyc zredagował pierwszą wersję melodramatu *Kościuszek pod Racławicami*. Jednak cenzura nie pozwoliła jej wystawić. W 1880 r. Józef Rychter⁶, dyrektor teatru krakowskiego, zwrócił się do niego z inicjatywą wystawienia tej sztuki. Anczyc przejrzał pierwszą wersję i postanowił ją poprawić, by była mniej rozwlekła i nudna, dokładniej określił tło historyczne i połączył oddziały i sceny sztuki w ciągłość konstrukcyjną. Udoskonalona wersja tego melodramatu została wystawiona 26 XII 1880 r. na deskach teatru w Krakowie. Drukiem została wydana pod pseudonimem A.W. Lasota i zatytułowana była *Kościuszek pod Racławicami. Obraz historyczno-ludowy w pięciu oddziałach*⁷. Cieszyła się dużą popularnością, o czym świadczą chociażby dwa jej wydania w 1881 r.

Przy pisaniu melodramatu W.L. Anczyc inspirował się trzema publikacjami. Pierwsze dwie ukazały się na łamach „Dziennika Literackiego” w 1860 r. Pierwszą był poemat Teofila Lenartowicza⁸, któremu podziękował w dedykacji: „TEOFILOWI LENARTOWICZOWI KTÓREGO ŚLICZNY POEMAT BITWA RACŁAWICKA DAŁ MI PIERWSZĄ MYŚL NAPISANIA TEGO OBRAZU POŚWIĘCAM”. Drugą *Ostatnia nobilitacja* Józefa Szujskiego⁹. Ukazuje on pamięć rodziny Szujskich, właścicieli Rzędowic, o tym, jak ich poddani pod wodzą Bartosza wyruszali na wojnę podczas insurekcji 1794 r.¹⁰

Dla W.L. Anczyca przy tworzeniu melodramatu *Kościuszek pod Racławicami* cenny okazał się również *Pamiętnik Filipa Lichockiego*¹¹ prezydenta miasta

⁵ Adam Aleksander Miłaszewski (ur. 11 XII 1827, Bursztyn – zm. 25 IX 1893, Kraków) – polski aktor teatralny, dyrektor teatrów prowincjonalnych w Galicji.

⁶ Józef Rychter (ur. 9 IX 1820, Kraśnik – zm. 25 VI 1885, Warszawa) – polski aktor, reżyser, dyrektor teatru.

⁷ A.W. Lasota [Władysław Ludwik Anczyc], *Kościuszek pod Racławicami. Obraz historyczno-ludowy w pięciu oddziałach*, Nakładem i drukiem Wł.L. Anczyca i Spółki, [wyd. 1] Kraków 1881 (wyd. 2 z muzyką, Kraków 1881).

⁸ Teofil Aleksander Lenartowicz (ur. 27 II 1822, Warszawa – zm. 3 II 1893, Florencja) – polski poeta romantyczny, etnograf, rzeźbiarz i konspirator. Żonaty z Zofią Szymanowską herbu Młodzian, przyrodnią siostrą żony Adama Mickiewicza. Za udział w konspiracji 1848 r. musiał udać się na emigrację (Prusy, Francja, Włochy). Jego twórczość to wiersze patriotyczne i religijne, poematy historyczne oraz liryki oparte na folklorze mazowieckim, a także rzeźby portretowe, nagrobki. Był m.in. autorem poematów: *Mały świątek* (1851), *Gladiatorowie* (1857), *Bitwa racławicka* (1859), *Wanda* (1876). Pochowany w Krypcie Zasłużonych na Skałce w Krakowie.

⁹ Józef Jerzy Karol Szujski (ur. 16 VI 1835 – zm. 1 II 1883, Kraków) – polski historyk, członek konserwatywnego ugrupowania politycznego w Galicji zwanego Stańczycy, publicysta, poeta, prozaik.

¹⁰ [J.S. Bystroń], *Wstęp*, w: Wł.L. Anczyc, *Poezje patriotyczne...*, s. XIV–XV.

¹¹ Filip Nereusz Lichocki (ur. 28 V 1749 – zm. 28 VIII 1806, Kraków) – prezydent Krakowa z ramienia Konfederacji Targowickiej od 6 III do 24 IV w 1794 r. Ponownie był prezyden-

Krakowa z roku 1794 wydany w Poznaniu w 1862 r.¹² Nie ma w nim zbyt cennych informacji dla historyków. Jednak jest mnóstwo szczegółów umożliwiających Anczycowi przedstawienie lokalnego kolorytu. Ze względu na poruszany temat warto odnotować, że z przypisów zamieszczonych w tym *Pamiętniku Anczyc* zaczerpnął 8 wersów z *Pieśni Kosynierów*¹³, które wykorzystał w melodramacie. W rozważaniach dotyczących wykorzystania słów tej pieśni opierano się na pierwszych wydaniach zarówno melodramatu *Kościuszko pod Raclawicami*, jak i *Pamiętnika* Lichockiego. Warto odnotować, że w drugim wydaniu *Pamiętnika* Lichockiego tekst *Pieśni Kosynierów* ma kilka różnic w tekście¹⁴. Nie jest to jednak tematem rozważań tego opracowania.

PIEŚŃ KOSYNIERÓW.

Daléj chłopcy daléj żywo,
Otwiera się dla nas żniwo!
Rzućwa pługi, rzućwa radło,
Trza wojować kiej tak padło.
Niech kobieta gospodarzy,
Niech pilnują roli starzy,
My parobcy, zagrodniki,
Rzućwa cepy, bierzwa piki,
Bierzwa kosy, bierzwa dzidy,
Otrząśniewa się z téj biedy.
Bijwa wsycy wraz Moskali,
Bo nas, się dość natyrpali.
I nauewa Soldrę P....
Ze i w nas jest polska dusza.
Jesce nasa chłopska kosa,
Potrafi im utseć nosa,
Wymłóciwa ich jak snopy;
Cósto? bomy to nie chłopcy?
Jus ich strzepali za katy
Przy Słomnikach nase braty,

Siekli, stłukli, z mordowali,
Harmaciska odebrali;
Odebrali wozy, bryki,
Dukaciki i rubliki.
A ci, co byli zwawemi,
Pozostawali starsemi.
Głowacki, co był Bartosem,
Chodzi teraz jak pan z trzosem,
I Gwoździckiemu nicego,
Nieduskasby i nam tego.
Heyno chłopcy idzwa, iwa,
Nasej się ksywdy zemściwa!
Jesce i nam Bóg posceści,
Niezałujmy na nich pięści!
Mamy ręce po pięć palców,
Bijwa dobrze tych zuchwalców;
Popsedajwa woły z zbozem,
Spieswa wsycy za obozem,
Popsedajwa i poduski,
A psystańwa do Kościuski!

Źródło: F. Lichocki, *Pamiętnik...*, Poznań 1862, s. 73–74.

tem w latach 1798–1802. W swoich pamiętnikach nie ukrywał niechętnego stanowiska wobec insurekcji.

¹² F. Lichocki, *Pamiętnik Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego, Poznań 1862.

¹³ Tamże, s. 73–74.

¹⁴ F. Lichocki, *Pamiętnik Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Nakładem Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, wyd. 2, Kraków 1891, s. 91–93.

W literaturze powielane są informacje, które powtórzę za Marią Wacholc:

Tekst tej pieśni nie jest dziełem autora sztuki, lecz został przez niego zapożyczony z dwóch pieśni ludowych. Część pierwsza (8 wersów) pochodzi z autentycznej pieśni kosynierów śpiewanej w czasach kościuszkowskich na melodię mazura. Dalszy fragment, rozpoczynający się od słów »Albośwa jacy«, to z kolei początkowy fragment innej znanej pieśni krakowskiej¹⁵.

Informacja ta nie jest do końca ścisła.

W Scenie X Oddziału III melodramatu słowa pierwszych 7 wersów omawianej pieśni jest zamieszczonych z jedną zmianą w 5 wersie, gdzie zamiast: „Niech kobieta gospodarzy” Anczyc zapisał: „Niechaj baba gospodarzy”. Natomiast 8 wers posiada różnicę. Zamiast: „Rzućwa cepy, bierzwa piki” brzmi: „Rzućwa pługi, weźma piki”.

CHÓR.

Dalej chłopey, dalej żywo!
Otwiera się dla nas żniwo,
Rzućwa pługi, rzućwa radło,
Trza wojować, kiej tak padło.

7*

Niechaj baba gospodarzy,
Niech pilnują roli starzy,
My parobcy, zagrodniki,
Rzućwa pługi, weźma piki.

(Maszerują w koło, wszystkie inne osoby stoją w środku).

Abośmy to jacy
Chłopey Krakowiacy!
Harda u nas dusza,
Nie boim się Rusa,
Dość nas uciskali.
Dalej na Moskali.
Chwyćwa za obuski,
Pójdźwa do Kościuski.

(Maszerują w koło, potem stają naprzeciw starosty rzędami).

Źródło: A.W. Lasota [Władysław Ludwik Anczyc], *Kościuszek pod Racławicami...*, [wyd. 1] Kraków 1881, s. 99–100.

¹⁵ M. Wacholc, *Śpiewnik polski*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2002, s. 42.

Drugi raz Anczyc powielił 6 wersów pieśni w Scenie III Oddziału IV: zostały one powtórzone z zamianą w 1 wersie słowa: „chłopcy” na „bracia”.

CHÓR.

Dalej bracia, dalej żywo!
Otwiera się dla nas żniwo,
Rzućwa pługi, rzućwa radło,
Trza wojować kiej tak padło.
Niechaj baba gospodarzy,
Niech pilnują roli starzy,
Chwyćwa kosy i obuski,
Idźwa wszyscy do Kościuski.
(Stają we dwa szeregi po prawej stronie).

Źródło: A.W. Lasota [Władysław Ludwik Anczyc], *Kościuszką pod Raclawicami...*, [wyd. 1] Kraków 1881, s. III.

Filip Lichocki do swojego *Pamiętnika* dołączył „kilka piosnek wówczas ułożonych i śpiewanych przez wojsko i lud”¹⁶. Pieśń zatytułowana przez niego jako *Pieśń Kosynierów* była publikowana podczas Insurekcji 1794 r. przynajmniej w dwóch czasopismach. Były to: „Gazeta Narodowa Wileńska” z 28 maja 1794, Dodatek nr 8, s. 1 oraz „Korrespondent Narodowy i Zagraniczny” 1794, nr 41 (z 24 maja) 1794¹⁷.

Pieśń ta ma wiele wersji i była publikowana pod różnymi tytułami: *Śpiewka Włościan Krakowiaków* (1794), (1979)¹⁸; *Śpiew Włościan Krakowiaków* (1952)¹⁹, *Śpiewka Rolników* (1794)²⁰; *Pieśń Rekrutów i Ochotników Krakowskich*

¹⁶ F. Lichocki, *Pamiętnik...*, Poznań 1862, s. 68.

¹⁷ *Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Gazeta Narodowa Wileńska” 1794, nr 8, Dodatek nr 8 (z 28 maja), s. 1; *Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Korrespondent Narodowy y Zagraniczny” 1794, nr 41 (z 24 maja), s. 896; Por. L. Cieślak, *Pieśń polityczna Oświecenia dokument mało znany...*, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1991, s. 149.

¹⁸ *Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Gazeta Narodowa Wileńska”...; *Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Korrespondent Narodowy y Zagraniczny”...; Biblioteka Kórnicka, *Wiersze polityczne i społeczne 2 poł. 18 w., Poezyi Polaków tom 2-gi*, rękopis BK 00508, s. 92–93; J. Prosnak, *Siedem wieków pieśni polskiej, Śpiewnik dla młodzieży z komentarzem historycznym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979, s. 101.

¹⁹ *Niech rozbrzmiewa wolny śpiew. Śpiewnik*, oprac. E. Bekier, Książka i Wiedza, Warszawa 1952, s. 322–323.

²⁰ Biblioteka Ossolińskich, *Miscellanea z lat 1524–1793, zawierające odpisy listów, mów, akt politycznych i innych materiałów odnoszących się przeważnie do spraw politycznych Polski w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego*, rkp. 540/III, k. 137.

(1794)²¹; *Pieśni Kosynierów* (1862)²²; *Krakowiak Kosynierów* (po 1915)²³; *Pobudka Krakusów* (1917), (1933), (1989), (1992)²⁴; *Dalej, chłopcy, dalej żywo* (1987), (1984)²⁵; *Dalej chłopcy, dalej żywo, Śpiew włościan krakowskich* (2002)²⁶; *Pieśń Powstańców*²⁷.

Pierwotnie, jak już wyżej wspomniano, omawiana pieśń była śpiewana na melodię mazura²⁸. Dopiero po opracowaniu muzycznym melodramatu *Kościuszko pod Raclawicami* przez Kazimierza Hofmana²⁹ otrzymała melodię utrzymaną w rytmie pełnego wigoru krakowiaka. Spowodowało to zapomnienie pierwotnej melodii tej pieśni, chociaż w śpiewniku z 1984 r. redaktorzy zanotowali, że pieśń ta powinna być śpiewana w tempie mazura³⁰. Jako krakowiak cieszyła się ona dużą popularnością. Śpiewali ją żołnierze I Dywizji Wojska Polskiego im. Tadeusza Kościuszki. Natomiast reżyser Leon Schiller³¹ wykorzystał ją we własnej inscenizacji *Krakowiaków i Górali*³².

²¹ Biblioteka im. Zielińskich w Płocku, *Pieśni patriotyczne i różne pisma, zebrane w okresie powstania kościuszkowskiego przez Mariannę z Walewskich Gołębiowską*. 1794, R. 627, (dawniej R. 141), z. 1, k. 6v.

²² F. Lichocki, *Pamiętnik...*, Poznań 1862, s. 73–74.

²³ Biblioteka Narodowa *Krakowiak Kosynierów*, aranż. J. Łusakowski, M. Arct, Warszawa [post 1915], sygn. Mus.III.1149.174; *Krakowiak Kosynierów z Kościuszko pod Raclawicami*, Partytura, 1920, sygn. Mus.III.154.791.

²⁴ *Śpiewniczek młodzieży polskiej. Zawierający dawne i nowsze pieśni z muzyką na 1, 2 i 3 głosy*, oprac. ks. W. Świerczek, z. 3, Nakładem Ks. Ks. Misjonarzy, Kraków 1917, nr 9, s. 12–13; *Polski śpiewnik narodowy z melodiami*, zebrał ks. W. Adamski, „Ostoja”, wyd. 4, Poznań 1933, s. 190–192; *Polskie pieśni i piosenki. Śpiewnik polski. Melodie i teksty*, wybór i oprac. muz. A. Wójcicki i J. Cieślak, Wydawnictwo Polonia, Warszawa 1989, s. 16–17, 196–197; *Ojców naszych śpiew. Pieśni patriotyczne*, wybór i oprac. M. Straszewicz, Prometeusz, Komorów 1992, nr 51.

²⁵ *Jeszcze jeden mazur dzisiaj. Pieśń w łatwym układzie na fortepian*, oprac. M. Woźny, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1987, s. 13; *Tam na błoniach błyszczą kwiecie. Śpiewnik historyczny*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków [1984], s. 30.

²⁶ M. Wacholc, *Śpiewnik polski...*, s. 40.

²⁷ *Pobudka krakusów*, [http://archiwum.bibliotekapiosenki.pl/Pobudka_krakusow_\(Dalej_chlopcy_dalej_zywo_\)](http://archiwum.bibliotekapiosenki.pl/Pobudka_krakusow_(Dalej_chlopcy_dalej_zywo_)) [dostęp: 15.02.2020]; ...*Pieśń ujdzie cało...* *Śpiewnik*, t. 1, oprac. W. Korniewski, L. Łochowski, Oddział Kultury Departamentu Wychowania Wojska Polskiego, Centralny Ośrodek Metodyczny Domu Wojska Polskiego, Warszawa 1992, s. 78–80.

²⁸ Mazur – żywy, skoczny polski taniec ludowy w takcie 3/4, oparty na charakterystycznym rytmie punktowanym, J. Habela, *Słowniczek muzyczny*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1983, s. 109.

²⁹ Kazimierz Hofman (Hofmann) (1842, Kraków – 6 VII 1911, Berlin) – polski pianista, kompozytor i pedagog.

³⁰ *Tam na błoniach błyszczą kwiecie...*

³¹ Leon Schiller, właściwie Leon Schiller de Schildenfeld (ur. 14 III 1887, Kraków – zm. 25 III 1954, Warszawa) – polski reżyser, krytyk i teoretyk teatralny, autor scenariuszy teatralnych i radiowych, kompozytor i pieśniarz, poseł na Sejm PRL.

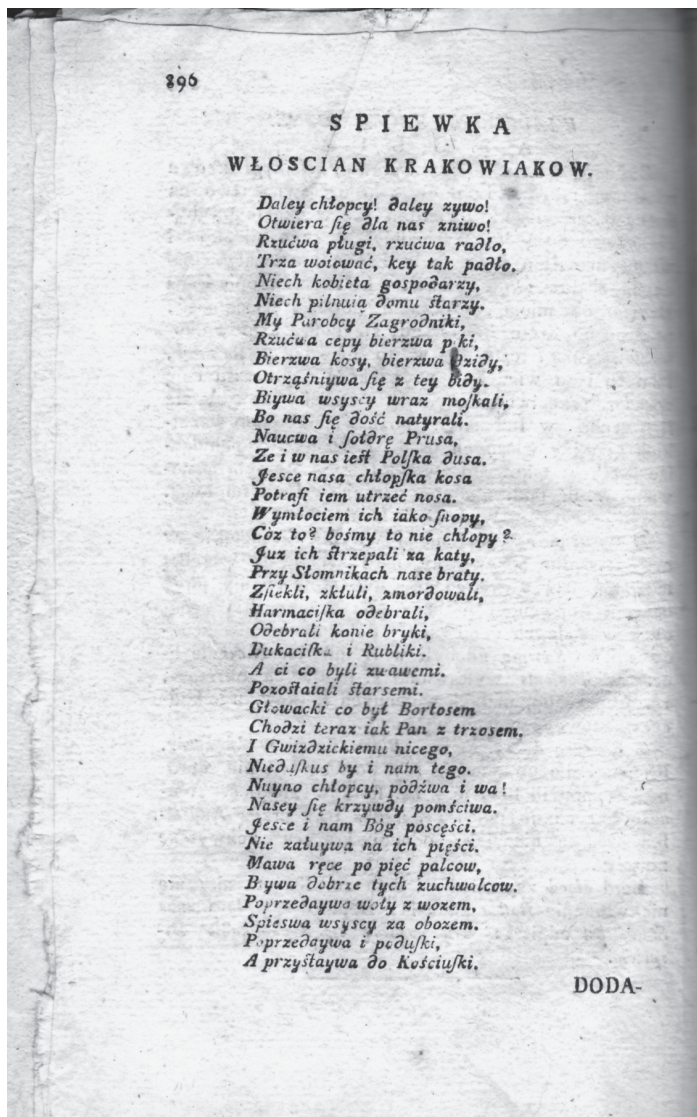
³² M. Wacholc, *Śpiewnik polski...*, s. 42.

Spiewka Włościan Krakowiaków

Daley Chłopcy daley żywo
 Otwiera się dla nas zniwo,
 Rzućwa pługi, rzućwa radło,
 Trza wojować, kiej tak padło,
 Niech kobieta gospodarzy,
 Niech pilnują roli starzy,
 My Parobcy Zagrodniki,
 Rzućwa cepy bierzwa piki,
 Bierzwa kofy bierzwa dzidy,
 Otrząśniywa się z tsey bidy,
 Biywa wżyfcy wraz Moskali,
 Bo nas się dość natyrali.
 Naucwa i sódre Prusa,
 Ze i w nas jest Polka dufa.
 Jesce nasa chłopka kofa,
 Potrafi jem utrzcć nosa.
 Wymłuciem ich jako snopy,
 Cuz to? bośmy to nie Chłopy?
 Juz ich strzepali za katy,
 Przy Stomnikach nase braty,
 Zliekli, zktuli, zmordowali,
 Harmaciska odebrali,
 Odebrali konie bryki,
 Dukaciska i Rublki.
 A ci co byli zwawemi,
 Pozostajali starszemi.
 Głowacki co był Bartosem,
 Chodzi teraz jak Pan z trzosem.
 I Gwizdzickiemu nicego,
 Niedulkus by i nam tego.
 Nuyno chłopcy, pódzwa i wa,
 Nafey się krzywdy pomściwa.
 Jesce i nam Bóg posęści,
 Niezałuywa na nich pięści.
 Mawa ręce po pięć paleców,
 Biywa dobrze tych zuchwalców.
 Poprzedaywa woły z wozem,
 Spiefwa wżyfcy za obozem.
 Poprzedaywa i podulki,
 A przystaywa do *Kościuski*.

Źródło: *Spiewka Włościan Krakowiaków*, „Gazeta Narodowa Wileńska”...

Dotychczas pieśń ta była uznawana za utwór anonimowego autora. Obecnie udało się ustalić jej autorstwo dzięki zapiskom kronikarskim proboszcza Sulisławic ks. Jana Nepomucena Kalicińskiego. Parafia pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Sulisławicach była erygowana przed 1328 r. U schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej należała do dekanatu Koprzywnica, archidiaconatu sandomierskiego (do 1807 r.) w diecezji krakowskiej. W latach 1786–1796 w ramach diecezji krakowskiej powołano sufraganię sandomierską. Natomiast od 1807 r. parafia Sulisławice leżała w granicach diecezji kieleckiej, a od 1818 r. jest w diecezji sandomierskiej.

Źródło: *Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Korrespondent Narodowy y Zagraniczny”...

Po upadku Insurekcji 1794 r. parafia Sulisławice na mocy III rozbioru Rzeczypospolitej z 1795 r. została włączona do zaboru austriackiego. Po traktacie z Schönbrunn od 1809 r. wchodziła w skład Księstwa Warszawskiego powstałego dwa lata wcześniej³³. Parafia ta znana jest z cudownego Obrazu Matki Boskiej Sulisławskiej, który został uwieczniony w powieści Stefana Żeromskiego *Popioły*.

³³ T. Koba-Ryszewska, *Przeszłość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej (1918–1944)*, kol. red. Władysław Góra i in., Książka i Wiedza, Warsza-

Postanowienia soboru trydenckiego (1545–1563) zobowiązały proboszczów do prowadzenia ksiąg metrykalnych dla parafii. Nie są zbyt częste przypadki, że poza wpisami metrykalnymi księża dokonywali adnotacji o bieżących wydarzeniach. Dla przykładu można podać chociażby Księgę metrykalną parafii rzymskokatolickiej w Nagłowicach z 1811 r.³⁴ Ewenementem ksiąg metrykalnych parafii sulisławskiej pisanych przez ks. J.N. Kalicińskiego jest duża liczba zapisów kronikarskich. Prawdopodobnie to spowodowało, że ks. Józef Rokosznym³⁵ przekazał je do Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu. Uporządkowanie i zinwentaryzowanie zasobów tego archiwum przez Feliksa Kiryka zaowocowało wydaniem w 2010 r. *Inwentarza rękopisów*³⁶ i udostępnienie ich dla osób zainteresowanych. Publikacja inwentarza i przeniesienie zasobu Archiwum Kapituły do Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu ułatwiło korzystanie z archiwaliów. Wśród nich znajdują się dwie księgi metrykalne: *Liber copulatorum et mortuorum parochiae in Sulislawicze*³⁷ z lat 1765–1797, sygn. 721 (dawna sygn. 32) zawiera 223 strony paginacji współczesnej oraz *Liber baptistorum (ecclesiae parochialis Sulislaviensis)*³⁸ z lat 1766–1797, sygn. 722 (dawna sygn. 33) zawiera 191 stron paginacji współczesnej.

Zapiski kronikarskie proboszcza sulisławskiego są cennym źródłem informacji o historii parafii, regionu i kraju. Odnotowane w nich dane pozwalają poznać m.in. świadomość miejscowej społeczności związaną z mającymi miejsce wydarzeniami (rozbiory Polski, insurekcja kościuszkowska, wojny Austrii z Turcją, wojny napoleońskie – zwłaszcza wojny 1805 i 1809), klęskami (przemarsze wojsk; pożary w Baranowie Sandomierskim, Kielcach, Łoniowie, Opatowie, Sulisławicach, Świętym Krzyżu, Wiślicy; ślocie 1786 r.; trzęsienia ziemi 1786 r.; wylewy Wisły; zawałenie się wieży farnej w Jarosławiu), budową murowanego kościo-

wa 1970, s. 14; J.Z. Pająk, *Podziały terytorialne na terenie regionu świętokrzyskiego w okresie zaborów*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i materiały historyczne” 2013, t. 14, s. 39–44; J. Swajdo, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w rejonie kielecko-radomskim do 1975 roku*, Agencja „JP”, Kielce 2005, s. 13–14.

³⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Nagłowicach, sygn. 3, k. 1v.

³⁵ Józef Paweł Rokosznym (ur. 18 IX 1870, Radom – zm. 30 XI 1931, Rzym), profesor seminarium duchownego w Sandomierzu i etatowy proboszcz parafii Sulisławice w latach 1907–1909, działacz społeczny i oświatowy. T. Wojewoda, *Działalność społeczno-kulturalna i oświatowa ks. Józefa Rokosznego (1870–1931)*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007.

³⁶ *Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX wieku*, opracował F. Kiryk, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Sandomierz 2010, s. 275–276.

³⁷ Tłum z łac.: *Księga małżeństw i zgonów parafii w Sulisławicach*.

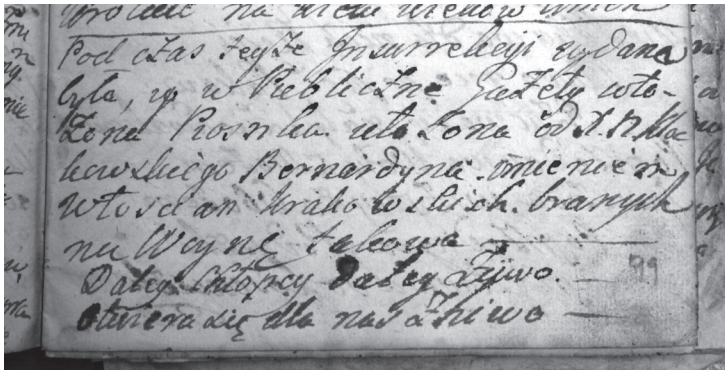
³⁸ Tłum z łac.: *Księga chrztów (kościół parafialnego sulisławskiego)*.

ła w Chobrzeżanach, łupieniem kościołów przez złodziei; szkołą w Koprzywnicy; zmianą przynależności dekanalnej parafii Niekrasów i Malice Kościelne (1791), uprzątnięciem grobów kościelnych (1799) i wyposażeniem kościoła parafialnego w Sulisławicach. Ponadto kronikarz opisał wizytę króla Stanisława Augusta w województwie sandomierskim, a co cenniejsze, podał właścicieli miejscowych dóbr ziemskich i ich koligacje rodzinne.

Autor adnotacji kronikarskich, ks. Jan Nepomucen Kaliciński, syn Walentego, urodził się 23 V 1743 r. w Wiślicy. Studiował w seminarium zamkowym w Krakowie (5–20 IX 1766) i w seminarium stradomskim (15 VI 1767 – 22 III 1769). Otrzymał święcenia: tonsury i cztery niższe święcenia kapłańskie – 18 XII 1762 r., subdiakonatu – 30 X 1768 r., diakonatu – 17 XII 1768 r., prezbiteriatu – 11 III 1769 w Krakowie. Był promotorem bractwa różańcowego w Słomnikach (17 VI 1768 r. – 21 VI 1773 r.), wikariuszem w kolegiacie wiślickiej (1773–1785) i plebanem w Sulisławicach, gdzie zmarł (26 VIII 1785 – 12 II 1816)³⁹.

W *Liber copulatorum et mortuorum parochiae in Sulislawicze* z lat 1765–1797, sygn. 721, na s. 99 i następnej proboszcz Kaliciński po 9 II 1797 r. dokonał wpisu:

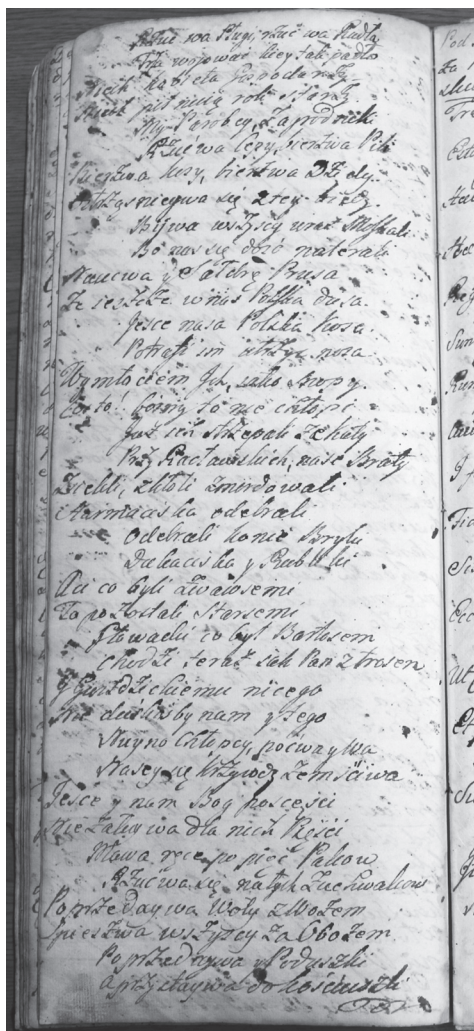
Podczas tejże Insurekcji wydana była i w publiczne gazety włożona piosnka ułożona od Ks[iędza] A. Klockowskiego bernardyna imieniem, włościan krakowskich branych na wojnę takowa –
Dalej, chłopcy, dalej żywo!
Otwiera się dla nas żniwo.

Źródło: Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, *Liber copulatorum...*, s. 99.

³⁹ Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Sulisławicach, sygn. 7, R. 1816, akt zgonu nr 12; *Kościół i społeczeństwo Małopolski w II połowie XVIII w. Materiały źródłowe*, t. 2, *Duchowieństwo diecezji krakowskiej*, oprac. Jan Szczepaniak, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2001, s. 158–159.

Na kolejnej stronie jest zapis pieśni przepisanej z gazety wydanej w 1794 r.

Źródło: Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, *Liber copulatorum...*, s. [100].

Niewiele wiemy o bernardynie ojcu Aleksandrze Klockowskim, zwłaszcza sprzed 1803 r. Z publikacji Antoniego Wójcickiego i Jana Cieślaka dotyczącej omawianej pieśni można domniemywać pochodzenie i poglądy jej autora: „Autorzy słów i melodii nie są znani. Wyrażenia gwarowe i mazurzenia wskazują, że autor wywodził się z ludu. [Pieśń] Powstała w czasach insurekcji kościuszkowskiej (1794), nawołuje chłopów do udziału w powstaniu”⁴⁰.

⁴⁰ *Polskie pieśni i piosenki...*, s. 196–197.

W spisach bernardynów odnotowano, że A. Klockowski był definitywem Prowincji Galicyjskiej (1803–1806), gwardianem w Zbarażu (1804–1806), profesorem teologii w studium zakonnym w Krakowie, proboszczem w Zbarażu (1 IX 1804 – 1806), lektorem teologii, wikariuszem Prowincji Galicyjskiej (20 VII 1806 – 1810), sekretarzem prowincji, kustoszem kustodii lwowskiej (1806–1810), gwardianem we Lwowie (1806–1810), duszpasterzem w Leżajsku (1810–1812) i w Krakowie (1812–1813). Zmarł w 1813 r., ale dzienna data i miejsce zgonu nie są ustalone: 3 I – Krystynopol lub 12 II lub 15 VIII lub 26 XII – Kraków⁴¹.

Kwestią nie do rozstrzygnięcia pozostaje, skąd ks. J.N. Kaliciński wiedział, że bernardyn ks. A. Klockowski był autorem pieśni opublikowanej anonimowo w ówczesnych gazetach. Przypuszczać możemy, że znali się z Krakowa, gdzie proboszcz Sulisławic kształcił się. Warto odnotować, że w pieśni jest wspomniana miejscowość Słomniki. Tam przez 5 lat ks. J.N. Kaliciński był promotorem bractwa różańcowego. Może to sugerować jego sentyment do tej pieśni, ale nie ujawnia źródła informacji. Wiele podanych przez ks. Kalicińskiego szczegółów udało się potwierdzić w innych istniejących źródłach archiwalnych. W przypadku ich braku nie ma podstaw do kwestionowania ich wiarygodności. Tak więc 206 lat od chwili opublikowania po raz pierwszy *Śpiewki Włościan Krakowiaków* udało się ustalić tożsamość jej autora, którym był bernardyn ks. Aleksander Klockowski.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Nagłowicach, sygn. 3.
- Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Sulisławicach, sygn. 7.
- Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, *Liber copulatorum et mortuorum parochiae in Sulislawicze* z lat 1765–1797, sygn. 721 (dawna sygn. 32); *Liber baptistorum (ecclesiae parochialis Sulislaviensis)* z lat 1766–1797, sygn. 722 (dawna sygn. 33).

⁴¹ J. Kachel, *Bernardyni 1453–2003. Kapłani i bracia zakonnicy prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie. Wydanie jubileuszowe*, cz. 3, K–Ł, Klasztor Ojców Bernardynów, Warta 2004, s. 80; tenże, *Dzieje kościoła i klasztoru Ojców Bernardynów w Zbarażu (1628–1946)*, Kalwaria Zebrzydowska 2001 s. 58; H. Wyczawski OFM, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie*, Lublin 1961–1963, s. 143.

- Biblioteka im. Zielińskich w Płocku, *Pieśni patriotyczne i różne pisma, zebrane w okresie powstania kościuszkowskiego przez Mariannę z Walewskich Gołębiowską*. 1794, R. 627, (dawniej R. 141).
- Biblioteka Kórnicka, *Wiersze polityczne i społeczne 2 poł. 18 w., Poezyi Polaków tom 2-gi*, rękopis BK 00508.
- Biblioteka Narodowa, *Krakowiak Kosynierów*, aranż. J. Łusakowski, M. Arct, Warszawa [post 1915], sygn. Mus.III.1149.174; *Krakowiak Kosynierów z Kościuszko pod Raclawicami*, Partytura, 1920, sygn. Mus.III.154.791.
- Biblioteka Ossolińskich, *Miscellanea z lat 1524–1793, zawierające odpisy listów, mów, akt politycznych i innych materiałów odnoszących się przeważnie do spraw politycznych Polski w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego*, rkp. 540/III.
- Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Gazeta Narodowa Wileńska” 1794, nr 8, Dodatek nr 8 (z 28 maja).
- Śpiewka Włościan Krakowiaków*, „Korrespondent Narodowy y Zagraniczny” 1794, nr 41 (z 24 maja).

Opracowania

- Anczyc Wł.L., *Poezje patryjotyczne i Kościuszko pod Raclawicami*, oprac. J.S. Bystroń, nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej, Kraków 1924.
- Cieślak L., *Pieśń polityczna Oświecenia dokument mało znany...*, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1991.
- Habela J., *Słowniczek muzyczny*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1983.
- Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX wieku*, opracował F. Kiryk, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Sandomierz 2010.
- Jeszcze jeden mazur dzisiaj. Pieśń w łatwym układzie na fortepian*, oprac. M. Woźny, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1987.
- Kachel J., *Bernardyni 1453–2003. Kapłani i bracia zakonnicy prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie. Wydanie jubileuszowe*, cz. 3, K–Ł, Klasztor Ojców Bernardynów, Warta 2004.
- Kachel J., *Dzieje kościoła i klasztoru Ojców Bernardynów w Zbarażu (1628–1946)*, Kalwaria Zebrzydowska 2001.
- Koba-Ryszewska T., *Przeszłość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej (1918–1944)*, kol. red. Władysław Góra i in., Książka i Wiedza, Warszawa 1970.
- Kościół i społeczeństwo Małopolski w II połowie XVIII w. Materiały źródłowe*, t. 2, *Duchowieństwo diecezji krakowskiej*, oprac. J. Szczepaniak, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2001.
- Lasota A.W. [Anczyc Wł.L.], *Kościuszko pod Raclawicami. Obraz historyczno-ludowy w pięciu oddziałach*, Nakładem i drukiem Wł. L. Anczyca i Spółki, [wyd. 1] Kraków 1881.

- Lasota A.W. [Anczyc W.L.], *Kościuszko pod Raclawicami. Obraz historyczno-ludowy w pięciu oddziałach*, Nakładem i drukiem Wł. L. Anczyca i Spółki, wyd. 2 z muzyką, Kraków 1881.
- Lichocki F., *Pamiętnik Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego, Poznań 1862.
- Lichocki F., *Pamiętnik Filipa Lichockiego prezydenta miasta Krakowa z roku 1794*, Nakładem Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, wyd. 2, Kraków 1891.
- Magiera J., *Wł.L. Anczyc jako dramaturg ludowy, w: Sprawozdanie dyrektora C.K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1903*, Kraków 1903.
- Niech rozbrzmiewa wolny śpiew. Śpiewnik*, oprac. E. Bekier, Książka i Wiedza, Warszawa 1952.
- Nowakowski Z., *Bałucki Michał*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1935.
- Ojców naszych śpiew. Pieśni patriotyczne*, wybór i oprac. M. Straszewicz, Prometeusz, Komorów 1992, nr 51.
- Pająk J.Z., *Podziały terytorialne na terenie regionu świętokrzyskiego w okresie zaborów, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i materiały historyczne”* 2013, t. 14.
- ...Pieśń ujdzie cało... Śpiewnik*, t. 1, oprac. W. Korniewski, L. Łochowski, Oddział Kultury Departamentu Wychowania Wojska Polskiego, Centralny Ośrodek Metodyczny Domu Wojska Polskiego, Warszawa 1992.
- Pobudka krakusów*, [http://archiwum.bibliotekapiosenki.pl/Pobudka_krakusow_\(Dalej_chlopcy_dalej_zywo_\)](http://archiwum.bibliotekapiosenki.pl/Pobudka_krakusow_(Dalej_chlopcy_dalej_zywo_)) [dostęp: 15.02.2020].
- Polski śpiewnik narodowy z melodiami*, zebrał ks. W. Adamski, „Ostoja”, wyd. 4, Poznań 1933.
- Polskie pieśni i piosenki. Śpiewnik polski. Melodie i teksty*, wybór i oprac. muz. A. Wójcicki i J. Cieślak, Wydawnictwo Polonia, Warszawa 1989.
- Prasa tajna z lat 1861–1864*, red. S. Kieniewicz, I. Miller, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966.
- Prasa tajna z lat 1861–1864*, red. S. Kieniewicz, I. Miller, cz. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.
- Prosnak J., *Siedem wieków pieśni polskiej, Śpiewnik dla młodzieży z komentarzem historycznym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979.
- Swajdo J., *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w rejonie kielecko-radomskim do 1975 roku*, Agencja „JP”, Kielce 2005.
- Śpiewniczek młodzieży polskiej. Zawierający dawne i nowsze pieśni z muzyką na 1, 2 i 3 głosy*, oprac. ks. W. Świerczek, z. 3, Nakładem Ks. Ks. Misjonarzy, Kraków 1917, nr 9.
- Tam na błoniach błyszczą kwiecie. Śpiewnik historyczny*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków [1984].
- Wacholc M., *Śpiewnik polski*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2002.
- Wojewoda T., *Działalność społeczno-kulturalna i oświatowa ks. Józefa Rokosznego (1870–1931)*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007.
- Wyczawski H. OFM, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie*, Lublin 1961–1963.